

Publikační činnost

**DIDAKTICKÁ POMŮCKA
KE STUDIU STRUKTURY A SYSTÉMU
OBČANSKÉHO PRÁVA**

JUDr. Libor ČIHÁK
advokát Advokátní kanceláře Šendera a Čihák
Karlovy Vary, Sokolov, Dubí u Teplic

2. vydání
2004

Slovo úvodem

Publikace, která je předkládána čtenáři, je výsledkem víceleté spolupráce JUDr. L. Čiháka s katedrou občanského práva Právnické fakulty MU v Brně. Svým zaměřením práce odráží dvě úrovně odborné právní činnosti, ve kterých se autor pohybuje: zatímco jeho praktický zájem o občanské právo vyplývá z autorova působení jako společníka Advokátní kanceláře Šendera a Čihák v Karlových Varech, Sokolově a Dubí u Teplic, autor se věnuje současně i teoretickým a didaktickým souvislostem občanského práva ve svých kvalifikačních pracích zaměřených na strukturu a systém občanského práva, kdy působil i jako učitel občanského práva na Vysoké škole Karlovy Vary.

Šíře zájmu Libora Čiháka o zvolený obor se odrazila i v předkládané publikaci. Její cíle je možno vidět v několika rovinách:

První a napohled zřejmý je cíl výukový: autor na rozdíl od prakticky výlučně literární formou zpracovaných učebních pomůcek pro výuku občanského práva formuluje jednotlivé instituty občanského práva a jejich vazby grafickou formou, která je v tomto rozsahu ojedinělým a možno říci předem úspěšným krokem jejich ilustrace v podobě, která je z hlediska přijímání a ukládání nových informací pro řadu studentů práv i širšího okruhu čtenářů přijatelnější než v textové podobě. Autor však v publikaci sleduje i cíl povýtce odborný, kterým je teoretické pojetí systému občanského práva. Autor musel při volbě koncepce své práce vyřešit rozdílnosti pojetí systému občanského práva, zejména jeho obecné části (základní systémové otázky začlenění občanského práva do právního řádu, existence a katalog zásad občanského práva, pojetí občanskoprávního vztahu a jeho struktury). I v tomto směru je práce inspirativní a přináší – navíc v netradiční podobě – řadu podnětů pro diskusi.

Nikoli posledním cílem, ke kterému práce přispívá, ovšem cílem velmi ambiciózním, je cesta k hledání jiných výrazových (jazykových v širším smyslu) prostředků k dosažení možnosti komunikace mezi právem a jinými obory lidské činnosti, zejména naukami o řízení, s nimiž má právo sice společné cíle, avšak odlišný jazyk komunikace. Z tohoto důvodu může práce posloužit jako zvláště vhodná studijní pomůcka zejména při mezioborových studiích.

Publikace Libora Čiháka – shrnuto – může posloužit jako vhodný doplněk základních učebnic občanského práva, ale současně jako krok ke zpracování pohledu na systém občanského práva prostředky, které právo přibližují moderním metodikám zpracování informací a modernímu myšlení v éře informační společnosti.

Ze všech uvedených důvodů lze mít zato, že jde o publikaci, která se může stát vítaným přírůstkem do knihovny všem studujícím práva, ale i hotovým právníkům, případně neprávnickům zajímajícím se o občanské právo.

Prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.
Právnická fakulta Masarykovy Univerzity Brno

Úvodní slovo autora

Občanské právo patří nejen co do obsahu k nejrozsáhlejším právním odvětvím, s kterými se můžeme v našem právním systému setkat. Jeho značně náročné vnitřní členění, rozmanitost a četnost vztahů, institutů, pojmů a zejména také vztah systému a struktury vede často k obtížné orientaci nejen v teoretické části občanského práva, ale i v jeho praktické realizaci.

Jako základní cíl své publikace jsem si především stanovil pokus o grafické znázornění základních institutů a vztahů, které tvoří základ občanského práva. Dále je to snaha o vytvoření přehledu základních pojmů, jejich začlenění, klasifikaci apod. Součástí mé práce jsou také definice nejčastějších pojmů, praktické příklady související s danou problematikou a odkazy na ustanovení příslušných zákonů.

V souvislosti s problematikou, na kterou jsem zaměřil svoji publikaci, musím však zdůraznit, že každé grafické znázornění, každé „zaškátulkování“ zároveň znamená určitou nutnou dávku zjednodušení. V grafickém vyjádření totiž často chybí dostatečný prostor pro postihu všech možných vztahů a drobných nuancí. Také při klasifikaci, začleňování je třeba postupovat s nadsázkou. Je převážně nutno vzít v potaz pouze nejvýraznější projevy zkoumané věci, protože pokud by se tak neučinilo, ve většině případů by pak klasifikace nebo začlenění nebylo vůbec možné.

Dále je třeba také připomenout, že do celé mé práce se promítl můj subjektivní názor, pohled, chápání a pochopení základní problematiky občanského práva a není tedy možno vyloučit, a ani tak nechci činit, polemiku jak s obsahem tak formou mého zpracování daného problému. Vždyť jenom samotný úhel pohledu či základní hlediska při provádění - např. klasifikace - nejsou jedinými možnými, a rozhodně jsem nevyčerpal a ani nemohl vyčerpat všechny.

Rovněž definice mnou uváděny jsou podřízeny účelu mé publikace a jistě by se našly další, často obsáhlejší a podrobnější. Cílem mé práce bylo však nalezení definice co nejpochoptitelnější a nejvýstižnější.

I uváděné praktické příklady by mohly být v nejednom případě předmětem polemiky. K tomuto chci uvést, že jsem se snažil pokud možno postihnout základní rysy předmětné problematiky a přiřadit k ní praktický příklad, který je blízký většině, abych umožnil lepší představu a pochopení této dané problematiky.

Hlavní a základní část mé publikace tvoří její grafická část. Na tuto část dále navazuje komentář ke grafické části, ve kterém se snažím zejména přiblížit či vysvětlit postup provedení grafického vyjádření jednotlivých institutů, vztahů, apod. Současně zde uvádím i některé ryze subjektivní důvody, které mě vedly k provedení např. určité typologizace nebo zařazení jednotlivého problému do určité části. Jedná se v podstatě o obhájení či „omluvu“ za provedené zobecnění či „zjednodušení“, té či které problematiky.

Následně je v komentáři možno nalézt i další definice, poznámky nebo dílčí upřesnění, vztahující se k danému institutu či vztahu, které nebylo možné či vhodné zařadit do grafické části.

Dále bych chtěl uvést, že nastíněné otázky jsou v mé publikaci rozpracovány z hlediska mnou zamýšleného účelu pouze v základním pohledu, proto ve většině případů odkazují na jednotlivá ustanovení především Listiny základních práv a svobod a občanského zákoníku. Tyto odkazy uvádím také z praktického hlediska, neboť často se s jedním pojmem můžeme setkat nejen na více místech jednoho zákona, ale i v zákoně či předpise jiném.

Přes všechny okolnosti a skutečnosti uvedené výše jsem se pokusil vytvořit základ učební pomůcky, jejímž cílem by bylo především vyjít vstříc výukovým účelům a umožnit studujícím,

zejména s převažující vizuální pamětí, účelné zařazení základních pojmů a institutů občanského práva formou jejich vyjádření v graficky přehledné formě. Domnívám se, že v tomto směru by zejména grafická část mohla sloužit jako vhodný doplněk základních civilistických učebnic, a to zejména s ohledem na používanou ilustraci jednotlivých pojmů a institutů občanského práva s připojenými praktickými příklady.

Dále bych se chtěl již jenom dotknout otázky rozsahu mnou zpracované problematiky občanského práva. Zaměřil jsem se z důvodů nejen ryze praktických na obecnou část občanského práva a ze zvláštní části především na věcná a závazková práva. Z hlediska účelu mé publikace jsem se věnoval nejzákladnějším institutům, vztahům, pojmům apod. a tudíž řada dalších, nikoliv nepodstatných věcí, zůstala mimo rozsah mnou postižené problematiky.

Současně bych chtěl na tomto místě poděkovat především Prof. JUDr. Janu Hurdíkovi, DrSc., bez jehož nejen odborné ale i osobní pomoci a spoustě času, jež mi věnoval, by tato publikace nikdy nevznikla.

Mé poděkování patří rovněž celému kolektivu katedry občanského práva a celé Právnické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně, bez nichž bych neuměl co dnes umím a nevykonával práci, kterou dnes vykonávám.

I. GRAFICKÁ ČÁST

II. KOMENTÁŘ KE GRAFICKÉ ČÁSTI

ad 1) Systém občanského práva

Velká novela občanského práva, účinná od 1.1.1992, přinesla podstatné změny jak do vymezení pojmu občanského práva, tak z hlediska postavení občanského práva v systému právního řádu. Občanské právo se vrátilo ke svému původnímu pojetí, kterým bylo v podmínkách evropské právní kultury, tedy základním odvětvím soukromého práva, z něhož se postupně vyčlenila ostatní odvětví soukromého práva.

Pod pojmem systém můžeme chápat množinu prvků, které jsou ve vzájemných vztazích a které tvoří určitý, relativně jednotný celek. Každé uspořádání systému probíhá podle určitých znaků, přičemž ve vědeckém systému jsou prvky tříděny podle podstatných znaků. Základní diferenciativní kritérium mezi jednotlivými právními odvětvími tedy spočívá ve zvláštnostech společenských vztahů upravovaných jeho normami.

Jestliže budeme hovořit o systému v souvislosti s občanským právem, znamená to posuzovat nejen občanské právo jako systémový prvek právního řádu, ale současně také vnitřní uspořádání jednotlivých skupin norem, které tvoří vlastní systém občanského práva.

Tento bod je zaměřen především na zvýraznění odlišností občanského práva jako jednoho ze systémových prvků našeho právního řádu a samotného systému, tedy vnitřního uspořádání občanského práva. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že není možno klást rovnítko mezi vnitřní uspořádání samotného občanského práva a systému členění občanského zákoníku.

ad 2) Zásady občanského práva

Občanské právo se v historii zpravidla opíralo o zásady, které lze charakterizovat jako obecné právní kategorie, které tvoří tradiční charakteristiku občanského práva, potažmo práva soukromého.

Nejde o principy nově formulované, naopak, většina z nich vznikla hluboko v historii soukromého práva. Zásady občanského práva tak tvoří, vedle předmětu a metody právní regulace, výraz odvětvové samostatnosti občanského práva.

Soubor zásad občanského práva není v současné době nikde přesně a jednoznačně formulován tak jak se s tím můžeme setkat u jiných odvětví práva.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o velice důležité vodítko při studiu občanského práva, je tento bod přehledem těchto zásad s odkazy na jednotlivá ustanovení zákonů, kde je možno je nalézt.

ad 3) Právní skutečnosti

Z historického pohledu má pojem právních skutečností svůj původ v právu soukromém, a zejména v právu občanském. Občanskoprávní předpisy pojem občanskoprávních skutečností nedefinují. Aplikací obecných poznatků lze konstatovat, že občanskoprávní skutečnosti jsou takovými právními skutečnostmi, s nimiž normy občanského práva spojují vznik, změnu nebo zánik občanskoprávních vztahů.

Rovněž můžeme občanskoprávní skutečnosti označit jako takové okolnosti, které jsou předvídané hypotézou občanskoprávní normy a vedou ke vzniku následků upravených dispozicí této občanskoprávní normy.

Definice právních skutečností graficky znázorněná může vhodně doplnit slovní definici právních skutečností, která je poměrně složitá a klade velký důraz na schopnost představitosti.

Současně je tímto bodem podtržena nutnost uvědomit si, že pojem právní důvod je širší a přesahuje svým obsahem pojem právní skutečnosti.

ad 4) Druhy právních skutečností

Klasifikace právních skutečností v tomto bodě je provedena dle tří v odborné literatuře nejčastěji užívaných kritérií. Jedná se o klasifikaci dle vztahu právních skutečností k lidskému volnému jednání, dle doby působení právních skutečností a dle nutnosti důkazu právních skutečností.

Rozhodně však tímto nejsou vyčerpána všechna možná kritéria pro třídění právních skutečností, kdy použita - výše uvedená kritéria patří mezi nejvíce používaná. Pro lepší orientaci a pochopení této poměrně rozsáhlé problematiky slouží vedle grafického členění i uvedení praktických příkladů.

ad 5) Právní úkony - pojmové znaky

Právní úkony jsou lidským chováním, které je determinované právem uznanou vůlí subjektů, zaměřenou k vyvolání určitých následků. Společně s chováním, které není determinované právem uznanou vůlí subjektů, vytváří třídu chování podle práva a dohromady s protiprávními úkony tvoří skupinu právních skutečností, jejichž základem je lidské chování.

Právní úkony patří mezi nejvýznamnější a nejtypičtější právní skutečnosti, kdy jsou jim věnovány body – grafy 5. až 13.

Důraz je třeba zaměřit především na pojmové znaky těchto úkonů, neboť pouze takové jednání, které tyto znaky obsahuje, zákon označuje za právní úkon. Bez vůle, jako psychického - subjektivního prvku, směřující ke způsobení právního následku, tj. ke vzniku, změně či zániku občanskoprávního vztahu, ani bez jejího projevu v objektivizované formě ve vnějším světě, jako objektivního prvku, nelze o právním úkonu hovořit (*viz. jednota dvou složek*).

V této souvislosti třeba dodat, že vůle, která není navenek projevena v určité objektivizované formě, tj. vůle, která nemůže být druhým subjektem nebo ostatními subjekty jako dostupná vůbec vnímána, nelze přiznat právní relevanci. Taková vůle nemůže být hodnocena podle právních norem a stát se právní skutečností.

Jestliže se některý z těchto dvou základních stavebních prvků právního úkonu nedostává, jde o takový nedostatek, že nelze hovořit ani o vadném právním úkonu, který je sankcionován neplatností. Pohnutka v občanském právu může tedy mít právní relevanci jen tehdy, stane-li se součástí projevu vůle.

Dále nutno uvést, že má-li jít o právní úkon platný, musí projev vůle vyhovovat všem náležitostem, které jsou na něj kladeny normami občanského práva hmotného (*blíže viz. body – grafy 12. Následky právních úkonů a 13. Absolutní a relativní neplatnost*).

O právní úkon nepůjde tam, kde by šlo o projev vůle, který by za okolností, za kterých byl učiněn, nesměřoval vůbec ke způsobení právního následku v podobě vzniku, změny či zániku občanskoprávního vztahu.

K projevu vůle výslovnému lze podotknout, že v určitých případech (postupem času stále častějších) mohou subjekty použít různé technické prostředky (počítač, internet apod.). Činnost těchto technických prostředků se stává neoddelitelnou součástí projevu vůle toho subjektu, který je ve své činnosti používá. O projevu vůle konkludentně lze hovořit v případě, že tento způsob nevzbuzuje pochybnosti o tom, jakou vůli chtěl subjekt projevit. Za konkludentní projev nelze jednoznačně bez dalšího považovat opomenutí ve formě mlčení či jinou nečinnost samu o sobě. Tedy neplatí bez dalšího zásada "kdo mlčí, souhlasí" ("qui tacet, consentire videtur"). Mlčení lze považovat podle ustálené soudní praxe za projev vůle jen tehdy, jestliže lze s ohledem na okolnosti konkrétního případu s určitostí usuzovat, že jím byla projevena vůle určitého obsahu.

ad 6) Obsah právního úkonu

Obsah právního úkonu je určován účastníky v rámci jejich smluvní volnosti, musí však respektovat příslušná kogentní ustanovení právních norem, ať již stanovící povinné obsahové náležitosti právního úkonu nebo u některých právních úkonů určité obsahové složky vylučující. Obsah právního úkonu může být také ovlivněn např. rozhodnutím příslušného orgánu.

Obsah právního úkonu můžeme označit za určení právních následků, které z něho mají vzniknout, tedy určení vzniku, změny nebo zániku právního vztahu.

V části věnované obsahu právních úkonů je provedeno roztržidění obsahových složek právního úkonu dle jejich právní relevance a uvedením praktických příkladů k jednotlivým obsahovým složkám.

V této souvislosti třeba uvést, že o obsahu právního úkonu může vzniknout v konkrétním případě pochybnost, kterou je nutno odstranit výkladem (gramatický, logický, systematický a historický). Platí, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejen podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména dle vůle toho, kdo právní úkon učinil s přihlédnutím i k účelu právního úkonu.

ad 7) Typy právních úkonů

Klasifikace právních úkonů je opět značně rozmanitá a je možno ji provádět dle různých kritérií. Jako základní typologie je v tomto bodě zvoleno a znázorněno členění nejčastěji užívané - právní úkony typické, atypické a smíšené.

ad 8) Druhy právních úkonů

Celkově je rozřídění právních úkonů provedeno dle sedmi kritérií na jehož konci je šestnáct druhů právních úkonů. Opětovně nutno zdůraznit, že se nejedná o jediné možné třídění a že i k takto provedenému druhovému rozlišení třeba přistupovat s nadhledem. Ale jasné znázornění a uvedení některých praktických příkladů, může napomoci k lepší orientaci a pochopení této problematiky.

Samotné rozdělení na typy a druhy právních úkonů (*viz. body – grafy 7. Typy PÚ a 8. Druhy PÚ*) nemá žádný podstatnější základ. Pouze provedená typologie právních úkonů je asi nejobecnější klasifikací právních úkonů, kdy z tohoto důvodu je použit termín "typ". Naproti tomu druhové rozlišení je se zaměřením na konkrétnější kritéria.

ad 9) Vznik právního úkonu jednostranného

Právní úkon vzniká, jakmile existují jeho pojmové znaky. Jde o tzv. perfekci, kterou je třeba odlišovat od platnosti.

Jednostranné neadresované právní úkony ke svému vzniku nevyžadují, aby byly učiněny vůči jiným subjektům. Proto takové úkony vznikají již jednostranným projevem vůle.

Jednostranné adresované úkony ke svému vzniku vyžadují, aby byly učiněny vůči určitým osobám, jejichž právního postavení se mají dotknout. Tím je chráněna právní jistota těchto osob, kterým je tak zaručena možnost seznámit se s obsahem určitých právních úkonů.

Otázka vzniku právních úkonů je značně složitá. V grafickém vyjádření je položen hlavní důraz na následující faktory :

- směřování projevu vůle, která se u jednotlivých druhů právních úkonů liší
- okamžik perfekce právního úkonu
- odvolatelnost právního úkonu

ad 10) Vznik právního úkonu dvoustranného

Dvoustranné právní úkony vznikají ze dvou jednostranných adresovaných právních úkonů dvou různých stran. K jejich vzniku se vyžaduje, aby jejich adresnost byla vzájemná, byly obsahově shodné a vyjadřovaly smluvní konsens.

Stejně zásady platí i pro uzavírání vícestranných právních úkonů, u nichž se vyžadují projevy vůle více než dvou stran a jejichž podstatou je také konsens, souhlas všech smluvních stran.

Stejně jako v bodě předcházejícím je grafické vyjádření zaměřeno na výše uvedené faktory. Navíc je zde řešena otázka nabídky a akceptace.

ad 11) Druhy podmínek

Mezi část věnovanou právním úkonům je zařazena i problematika podmínek, které mohou činit následky právních úkonů závislé na nejisté skutečnosti. Podmínky dle ustanovení § 36 občanského zákoníku třeba odlišovat od podmínek ve smyslu smluvního ujednání, neboli od smluvních podmínek. Tento bod je zaměřen na znázornění jednotlivých druhů podmínek s uvedením praktických příkladů v co nejpřehlednější formě.

ad 12) Následky právních úkonů

Následkem právního úkonu je vznik, změna nebo zánik právního vztahu. Zásadně platí, že právní úkon má následky jen pro osoby, které ho učinili. Výjimku představuje smlouva ve prospěch třetí osoby.

U věcného rozsahu platí, že právní úkon má následky jen pro právní vztah, kterého se přímo dotýká. Výjimkou jsou právní vztahy akcesorické, které jsou existenčně spojeny s hlavními právními vztahy.

Mezi významné následky právních úkonů patří následky vadných právních úkonů. V tomto bodě je provedena krátká charakteristika jednotlivých následků s uvedením praktických příkladů a s odkazy na ustanovení občanského zákoníku.

ad 13) Absolutní a relativní neplatnost

Neplatným je právní úkon, kterému chybí některá z náležitostí, jejíž nedostatek sankcionuje právní předpis neplatností.

Nynější koncepce relativní neplatnosti, uplatněná v občanském zákoníku, má s obecným vymezením neplatnosti společný pouze název, podstata relativní neplatnosti se od obecného pojmu neplatnosti dosti liší.

Z následků právních úkonů je největší pozornost věnována absolutní a relativní neplatnosti právních úkonů. Srovnávací metodou je učiněn pokus o co nejnázornější porovnání těchto dvou druhů neplatnosti. Použití srovnávací metody může v tomto případě napomoci ke snazšímu pochopení a orientaci především u dvou konkrétně jmenovaných následků vadných právních úkonů.

ad 14) Další právní skutečnosti

V návaznosti na předcházející body – grafy (3. *Právní skutečnosti - pojem* a 4. *Druhy právních skutečností*) je pro úplnost zpracován přehled dalších právních skutečností s uvedením jejich definicí a praktickými příklady.

ad 15) – 16) Čas a jeho počítání (A) – (B)

Důležitost času v občanském právu je dána skutečností, že veškeré právní vztahy vznikají a existují v prostoru a čase. V tomto smyslu je každý právní vztah podroben působení času. Důležitou roli hraje čas i v občanskoprávních institutech, jako je zánik práva uplynutím lhůty omezující jeho trvání, prekluze, promlčení a vydržení.

Jedná se o důležitou právní skutečnost, jež je konkrétně upravena v občanském zákoníku. Tato úprava je významná i pro jiná právní odvětví, neboť tyto většinou pojem času a jeho počítání neupravují, ale pouze odkazují na občanské právo.

V těchto bodech je nejprve znázorněna definice dvou základních pojmů, kdy dále je řešena problematika počítání lhůt. Zde je kladena náročnost na představitost, a proto jsou k jednotlivým způsobům počítání lhůt (dle dnů, týdnů, měsíců a let) zpracována grafická vyjádření.

ad 17) Zánik práva, prekluze, promlčení vydržení

Tento bod je věnován základní charakteristice a definici následků plynutí času na existující práva. Je zde použita srovnávací metoda k rozlišení zániku práva uplynutím lhůty, prekluze a promlčení. Do tohoto bodu je zařazena i problematika originárního nabytí vlastnického práva - vydržení, neboť i v tomto případě je plynutí času právně významnou skutečností.

ad 18) Promlčecí doba

Problematicke promlčení jako jednomu z nejfrekventovanějších následků plynutí času je věnován i další bod, který je zaměřen na odlišení objektivní a subjektivní promlčecí doby. Rovněž jsou zde graficky vyjádřeny jejich možné kombinace.

Za podstatné v této otázce je rovněž nutno považovat běh promlčecí doby a vliv relevantních překážek na ni.

ad 19) Druhy občanskoprávních vztahů

Občanskoprávní vztahy jsou specifickým typem právních vztahů, do nichž vstupují fyzické a právnické osoby, respektive stát. Pojetí občanskoprávního vztahu jako specifického společenského vztahu je možno vyvodit z faktu, že nikoli každý společenský vztah vznikající a existující mezi potenciálními subjekty občanského práva za podmínek vymezených v § 1 Občanského zákoníku je hmotným vztahem občanskoprávním.

K občanskoprávním vztahům totiž patří ty vztahy, jejichž zprostředkování a usměrňování je zákonodárcem uloženo objektivnímu občanskému právu. Teorie občanskoprávních vztahů je rozsáhlou součástí obecné části občanského práva, a proto je jí věnováno i odpovídající místo v grafické části.

Tento bod je zaměřen na klasifikaci občanskoprávních vztahů, což je podstatné pro jejich zařazení do systému občanského práva. Pokus o jednoduché a přehledné uspořádání jednotlivých druhů občanskoprávních vztahů i s uvedením praktických příkladů je veden snahou o přiblížení této problematiky, kdy získání přehledu o jednotlivých druzích občanskoprávních vztahů je předpokladem k pochopení celé této problematiky.

ad 20) Prvky občanskoprávních vztahů

Při vymezení jednotlivých prvků občanskoprávních vztahů je na místě vycházet ze dvojího pojetí občanskoprávního vztahu (abstraktního na jedné straně a konkrétního na straně druhé). V tomto bodě se jedná především o zvýraznění jednotlivých prvků občanskoprávních vztahů - subjekty, objekty a obsah, které jsou následně podrobněji rozpracovány v dalších bodech.

ad 21) Fyzické osoby

Fyzické osoby je možno označit za rozhodující subjekty občanskoprávních vztahů. Jejich charakteristika je provedena zejména prostřednictvím právní subjektivity (způsobivosti k právům a povinnostem), způsobivosti k právním úkonům a způsobivosti k protiprávním úkonům, s uvedením obsahu, vzniku, zániku, popřípadě možností omezení těchto způsobivostí.

Způsobivost fyzické osoby k právům a povinnostem, neboli způsobivost mít práva a povinnosti, vzniká narozením, popř. i u nascitura narodí-li se živý. Způsobivost k právům má jako základní lidské právo každá fyzická osoba bez rozdílu a bez jakýchkoliv podmínek, tj. nezávisle na pohlaví, věku, jazyce, víře a náboženství, politickém či jiném smýšlení, majetku, rodu apod. Způsobivost k právům a povinnostem fyzické osoby zaniká smrtí. Od právní subjektivity je třeba odlišovat způsobivost k právním úkonům, tj. způsobivost vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti - zavazovat se.

ad 22) Právnícké osoby

Dalšími důležitými subjekty občanskoprávních vztahů jsou právnícké osoby. V prvním bodě je provedena základní charakteristika právníckých osob prostřednictvím právní subjektivity a jednání (činění právních úkonů) těchto osob.

Označením "právnícké osoby" je vytvořena právní konstrukce, kterou jsou tyto stavěny do kontradiktorní pozice k osobám fyzickým. O pojmové vymezení právníckých osob se vedly odedávna spory a ačkoli bylo k problematice právníckých osob popsáno bezpočtu stran, zůstává pojmové vymezení právnícké osoby jako takové stále neuzavřeno.

Právnícké osoby však nejsou jen s to mít práva a povinnosti. Jsou rovněž způsobivé nabývat práva a zavazovat se k povinnostem vlastním právním jednáním.

Pokud se týká činění právních úkonů právníckými osobami, tak se zřetelem k pojetí fikční teorie, je dána koncepce, že jménem právníckých osob jednají lidé. Přitom se vychází z konstrukce, že právnícké osoby mohou jednat buď osobně, nebo v zastoupení. Za osobní jednání právníckých osob se považuje jednání jejich statutárních orgánů činěné jménem právnícké osoby. Právnícká osoba může jednat rovněž prostřednictvím zástupců.

ad 23) Právnícké osoby - vznik, zánik, znaky

Tento bod je věnován otázce vzniku a zániku právníckých osob s uvedením principů vzniku a pojmových znaků právníckých osob. Vedle této další charakteristiky právníckých osob jsou opět uvedeny odkazy na konkrétní ustanovení občanského zákoníku.

V této souvislosti nutno upozornit, že úprava zřízení a vzniku právníckých osob dle ustanovení §19 občanského zákoníku má obecný charakter a platí jen tehdy a jen v té míře, pokud zvláštní právní předpisy nestanoví jinak. Odchylná úprava platí především ohledně zřizování právníckých osob v režimu veřejného práva.

ad 24) Právnícké osoby upravené v OZ

Zde je zpracován přehled jednotlivých právníckých osob uvedených v občanském zákoníku s krátkou charakteristikou a praktickými příklady těchto právníckých osob. V souvislosti s problematikou právníckých osob je také věnován prostor otázce státu jako účastníku

občanskoprávních vztahů a zájmovému sdružení právnických osob jako zvláštnímu typu právnické osoby.

ad 25) Typologie právnických osob

Typologie právnických osob je zde provedena dle tří kritérií. Vyjma typologie uvedené v grafickém vyjádření je možno použít kritérium, které lze charakterizovat jako faktický základ právnické osoby, kdy následně hovoříme o korporacích a nadacích. Toto třídění má svůj základ v římskoprávní nauce. Při kombinaci kritéria - právní základ právnické osoby (*viz. typ A*) a kritéria - faktický základ právnické osoby, můžeme nalézt další typy právnických osob, a to :

- soukromoprávní korporace
- veřejnoprávní korporace
- soukromoprávní nadace
- veřejnoprávní fondy

Toto kritérium nebylo použito v přehledu uvedeném v tomto bodě úmyslně, neboť bližší definování těchto skupin naráží na řadu obtíží a jejich rozbor by rozhodně přesáhl rámeček tohoto grafického vyjádření.

ad 26) Zastoupení

S problematikou občanskoprávních vztahů úzce souvisí i možnost zastoupení subjektů. V tomto bodě je uveden přehled možných druhů zastoupení, jejich stručná charakteristika, praktické příklady a odkazy na občanský zákoník.

ad 27) Ochrana osobnosti

Body – grafy 27. – 29. se ještě vracejí k otázce fyzických osob jako subjektů občanskoprávních vztahů. Ochrana osobnosti zaujímá v komplexu otázek právního postavení fyzických osob důležité místo. Jedná se o problematiku velice širokou, jež je v základní podobě upravena v Listině základních práv a svobod a konkretizována v občanském zákoníku. Z této široké látky byly vybrány a definovány stěžejní pojmy a instituty.

V tomto bodě se jedná zejména o charakteristiku subjektů ochrany a možnosti omezení osobnostních práv.

ad 28) Předmět osobnostních práv

Právo na ochranu osobnosti fyzické osoby upravuje občanský zákoník jako jednotné právo. V tomto jednotném rámci práva na ochranu osobnosti existují jednotlivá dílčí práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí její celkové fyzické a psychické integrity osobnosti. Již z tohoto plyne, že jednotlivá dílčí práva na ochranu osobnosti fyzické osoby musí být chápána pouze jako demonstrativní.

ad 29) Odpovědnost za porušení osobnostních práv

Na právní ochraně osobnosti se podílí vedle občanského zákoníku i mnoho jiných právních předpisů, ochrana je poskytována i právem trestním, správním, tiskovým zákonem aj. Tato ochrana přitom může být kumulována, to znamená, že uplatnění práva na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku ještě neznamená vyloučení trestněprávní odpovědnosti nebo uplatnění nároků na základě tiskového zákona apod.

Novelizace občanského zákoníku upravila nově ochranu názvu právnické osoby a rovněž občanský zákoník obsahuje ustanovení, které chrání dobrou pověst právnické osoby.

Nedílnou součástí ochrany osobnostních práv musí být samozřejmě odpovědnost za porušení osobnostních práv a prostředky jejich ochrany. Jejich přehled je doplněn praktickými příklady a odkazy na ustanovení zákonů.

ad 30) Předmět občanskoprávních vztahů, třídění věcí

Tento bod je věnován poněkud problematičkému vymezení předmětu občanskoprávních vztahů jako jejich dalšího prvku. Zvolen byl pohled, kdy předmět občanskoprávních vztahů představuje to, na co je zaměřeno konkrétní chování subjektů občanského práva. Velký prostor je zde samozřejmě určen pro klasifikaci věcí, praktické příklady a definice některých souvisejících pojmů.

ad 31) Obsah občanskoprávních vztahů

Obsah občanskoprávních vztahů je možno chápat jednak jako chování subjektů konkrétních vztahů, jednak jako subjektivní práva a subjektivní povinnosti, tj. modelové chování, předepsané obecně adresátům norem občanského práva. Subjektivní právo představuje zákonem garantovanou míru možného chování oprávněné osoby a subjektivní povinnost je možno charakterizovat jako objektivním právem stanovenou míru nutného chování subjektů občanskoprávních vztahů. Ačkoliv dochází k tendenci k oddělování subjektivních práv a subjektivních povinností, je nutno konstatovat, že mezi oběma pojmy existuje vzájemná jednota.

Prostor věnovaný obecné části je uzavřen charakteristikou obsahu občanskoprávních vztahů jako jejich prvku doplněný přehledem některých prostředků ochrany subjektivních práv.

ad 32) Věcná práva

Další důležitou a rozsáhlou částí občanského práva jsou věcná práva, spadající do zvláštní části. Před rozбором jednotlivých druhů věcného práva, je v tomto bodě provedena obecná charakteristika věcných práv s vymezením znaků (pro možnost rozlišení).

Počet druhů věcných práv je v konkrétním právním řádu uzavřeným počtem, tedy jako právo věcné lze zřídit pouze takové právo, jehož věcněprávní povaha je právním předpisem připuštěna.

ad 33) Vlastnické právo - pojem, obsah

Vlastnictví v právním slova smyslu je právními normami regulovaný vlastnický vztah. V rámci vlastnického práva lze rozlišovat vlastnické právo objektivní a subjektivní.

Vlastnické právo v objektivním smyslu představuje souhrn právních norem, regulujících vlastnické vztahy v ekonomickém pojetí. Naproti tomu vlastnické právo v subjektivním smyslu je jedním ze základních subjektivních práv a nejdůležitějším věcným právem. Proto lze vlastnické právo v subjektivním smyslu charakterizovat jako právem zakotvenou možnost vlastníka v mezích stanovených právním řádem držet a užívat věci a nakládat jimi podle své povahy a ve svém zájmu, a to mocí, která není závislá na existenci moci kohokoli jiného k téže věci, v téže době. Současně v sobě zahrnuje i právně zabezpečenou možnost vlastníka domáhat se od všech třetích osob zdržení se užívání věci vlastníka proti jeho vůli a zdržení se chování, které ruší vlastníka v jeho držbě a užívání věci a dispozicích s ní.

Současná právní úprava vlastnického práva tvoří obecnou úpravu pro celý právní řád. Zákon tradičně vypočítává pouze jednotlivá základní oprávnění vlastníka, která tvoří obsah vlastnického práva. Pojem vlastnického práva, vymezení obsahu a odlišení objektivního a subjektivního vlastnického práva prostřednictvím tzv. vlastnické triády je hlavní náplní tohoto bodu.

ad 34) Omezení vlastnického práva

Na pojmové vymezení vlastnického práva navazuje jeho možné omezení. U regulace sousedských vztahů, které patří mezi skutečná omezení, je postupováno dle jejich systematického zakotvení v občanském zákoníku.

Na omezení vlastnického práva zákonem aprobovaná je třeba pohlížet jako na úpravu, která je plně v zájmu všech vlastníků - tedy aby vlastník věci mohl vykonávat svá práva, musí trpět určitá omezení ve prospěch výkonu stejných práv vlastníka (soused).

Jakákoliv aprobovaná omezení vlastníka nesmí eliminovat základní princip, jímž je zachování podstaty ústavní záruky ochrany vlastnického práva.

ad 35) Nabývání vlastnického práva

K nabývání vlastnického práva dochází různými nabývacími způsoby, na základě řady právních skutečností. Právní skutečnost, jejímiž účinky dochází k nabytí vlastnického práva, se nazývá právní důvod nebo právní titul. Jednotlivé způsoby nabytí vlastnického práva lze dělit podle různých kritérií.

V této části je provedena charakteristika a vymezení pojmu nabývání vlastnického práva. Pro lepší pochopení celé dané problematiky je převážně využívána srovnávací metoda při porovnávání jednotlivých způsobů nabývání vlastnického práva.

ad 36) Tituly nabývání vlastnického práva

Jednotlivé tituly uvedené v tomto bodě jsou opět porovnávány srovnávací metodou. Ustanovení občanského zákoníku týkající se nabývání vlastnického práva lze označit za obecné ustanovení, které stanoví jednotlivé způsoby buď dále v přímé návaznosti výslovně upravené, nebo upravené zákonem v jiné souvislosti.

ad 37) Nabývání vlastnického práva na základě jiných skutečností stanovených zákonem

Mimo hlavních titulů nabývání jsou v tomto bodě uvedeny i jiné skutečnosti, které mohou vést k nabytí vlastnického práva. Pro názornost a lepší orientaci jsou uvedeny praktické příklady a odkazy na ustanovení občanského zákoníku.

ad 38) Ochrana vlastnického práva

Každý vlastník má právo na ochranu proti zásahům do vlastnického práva. Z celé řady právních prostředků, kterými je vlastnické právo chráněno, jsou uvedeny ty, jež jsou zakotveny v občanském zákoníku.

U zvláštních prostředků jsou blíže charakterizovány tři základní prostředky (žaloby) použitelné k ochraně vlastnického práva a uvedené v občanském zákoníku a v občanském soudním řádu.

Pro ochranu vlastnického práva je charakteristická prevence jako výraz snahy o předcházení ohrožování či porušování těchto právních vztahů.

ad 39) Zánik vlastnického práva

Existuje celá řada různých právních skutečností, na jejichž základě dochází k zániku vlastnického práva. Jejich klasifikaci je provedena s ohledem na dvě kritéria - základní třídění a třídění dle existence či neexistence vůle.

ad 40) Spoluvlastnictví

Zvláštním systémovým prvkem vytvářeným vlastnickými vztahy je spoluvlastnictví. Práva, která zákon přiznává vlastníku věci, může mít k téže věci i více fyzických a právnických osob. Tento stav je důsledkem uznávané plurality subjektů vlastnického práva. Totéž se může týkat i souboru věcí.

Na základní definování, vymezení subjektů a vztahů, provedené v tomto bodě, navazuje přehled jednotlivých druhů spoluvlastnictví.

ad 41) Podílové spoluvlastnictví - pojem, obsah

Podílové spoluvlastnictví charakterizuje spoluvlastnický podíl, který je hlavním kritériem míry účasti spoluvlastníka na právech a povinnostech ze spoluvlastnického vztahu.

Postup pro charakteristiku podílového spoluvlastnictví je zde stejný jako při rozboru vlastnického práva - vymezení pojmu a specifikace obsahových náležitostí.

Podílové spoluvlastnictví také vzniká stejným způsobem jako vlastnické právo a rovněž u vzniku podílového spoluvlastnictví lze rozlišit nabytí spoluvlastnického práva derivátním nebo originárním způsobem.

ad 42) Zánik, vypořádání a ochrana podílového spoluvlastnictví

Platí zásada, že nikdo nemůže být spravedlivě nucen, aby setrval ve spoluvlastnickém vztahu. Každý ze spoluvlastníků se může kdykoliv domáhat, aby spoluvlastnictví bylo zrušeno a společná věc rozdělena. Zákon dává přednost dohodě jako základnímu způsobu zrušení spoluvlastnictví a vzájemného vypořádání.

ad 43) SJM - pojem, předmět, vznik a obsah

Právní úprava již vedle podílového spoluvlastnictví nerozlišuje spoluvlastnictví bezpodílové, ale byl zřízen nový institut právního řádu, a to společné jmění manželů (zákon č.91/1998 Sb.). Společné jmění manželů je pro případ plurality subjektů vlastnického práva jedinou alternativou k podílovému spoluvlastnictví. Vznikl tak poněkud asymetrický vztah, kdy vůči podílovému spoluvlastnictví stojí tzv. společné jmění manželů.

Institut společného jmění manželů má mnohé rysy shodné s dřívějším bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů. Také společné jmění manželů je výrazem jednoty manželství a rovného postavení manželů po stránce hospodářské. Společné jmění manželů představuje základní úpravu majetkových vztahů mezi manžely.

Subjektem společného jmění manželů mohou být pouze manželé po dobu trvání manželství. Okolnost, že spolu manželé fakticky nežijí nemá právní relevanci z hlediska trvání jejich společného jmění.

Předmětem společného jmění manželů jsou předměty v právním smyslu, tedy věci, jiná majetková práva, zejména pohledávky a penězi ocenitelné hodnoty, a dále závazky, resp. dluhy.

Pro úplnost je třeba uvést, že před provedenou změnou nepatřily k předmětu bezpodílového spoluvlastnictví manželů věci, které podle své povahy sloužily výkonu povolání jen jednoho z manželů. Dle zákona lze tyto věci nabyté po novele občanského zákoníka bez pochybností považovat za předmět společného jmění.

ad 44) Změna rozsahu SJM

Nejen dosavadní, ale i současný právní stav po 1.8.1998 umožňuje, aby si manželé dohodou upravili své majetkové společenství, upravené zákonem. Zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů mohou manželé modifikovat. Tohoto oprávnění mohou využít i muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, a to ještě před jeho uzavřením. Pod sankcí neplatnosti smlouvy je v těchto případech vyžadována dohoda v podobě notářského zápisu.

Specifický druh změny předmětu společného jmění manželů oproti zákonem stanovenému rozsahu představuje důsledek soudního rozhodnutí, kterým se společné jmění manželů zužuje až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

ad 45) SJM - zánik, zrušení, vypořádání a ochrana

O zániku společného jmění manželů lze hovořit ve dvojím smyslu, a to jako o zániku společného jmění k určité věci, pohledávce nebo dluhu, nebo jako o zániku společného jmění, který zahrne společné jmění manželů jako komplex vztahů.

K zániku společného jmění manželů může dojít také za trvání manželství, a to přímo ze zákona.

Ve všech případech, kdy dojde k zániku společného jmění manželů, je nutné společné jmění vypořádat. Vypořádáním se rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manžely ke jmění, které bylo předmětem společného jmění manželů v době jeho zániku, a to podle zásad vyjádřených v občanském zákoníku. Zánik a vypořádání společného jmění manželů se časově nekryjí.

Stejná struktura a způsob zpracování v bodech věnovaných společnému jmění manželů byl zvolen z důvodů možného vzájemného porovnání podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů mezi sebou a dále i porovnání obou druhů spoluvlastnictví s vlastnictvím.

ad 46) Držba

V souvislosti s problematikou držby je nutno hned na počátku zvýraznit dvě roviny chápání tohoto pojmu. Jednak je držba součástí vlastnické triády, jako právo vlastníka věc držet, jednak může být subjektem držby osoba od vlastníka odlišná.

Dále je bráno v úvahu pouze právo držby, jako právo, které přísluší jiné osobě než vlastníkovi a existuje samostatně. Právo držby, jakožto právo, které přísluší jiné osobě než vlastníkovi, může existovat ve dvou skupinách případů. Jednak právo držby je součástí jiných subjektivních práv, která jsou odvozená od vlastnického práva, nebo právo držby, které existuje samostatně.

Vedle držby je třeba odlišovat detenci, kterou se rozumí takový stav, kdy sice je věc fakticky ovládaná určitou osobou, ale chybí zde vůle mít tuto věc pro sebe.

V rámci držby je dále nutno rozlišit držbu v dobré víře, kdy je držitel vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc patří. Na druhé straně lze hovořit o držbě ve zlé víře, kdy není dána dobrá víra držitele.

Těžiště právní úpravy držby je nutno spatřovat v tom, že občanský zákoník ji pojmově vymezuje a poskytuje jí ochranu. Držitel může použít k ochraně držby ty právní instrumenty, které právní řád přiznává k ochraně vlastnického práva.

ad 47) Věcná práva k věci cizí

Další součástí věcných práv jsou věcná práva k věci cizí. Věcná práva k věci cizí jsou skupinou subjektivních práv, která umožňují užívání cizích věcí stanoveným způsobem. Věcná práva k věci cizí v objektivním pojetí jsou souborem několika právních institutů, které plní samostatné funkce.

Po vymezení pojmu a jednotlivých právních institutů bylo přikročeno k jejich rozboru.

ad 48) Věcná břemena - pojem, subjekt, druhy

Jedním z institutů věcných práv k věci cizí jsou věcná břemena. Věcná břemena jako právní institut jsou souborem právních norem, které upravují ty společenské vztahy, jež vznikají při částečném omezování možností realizace užitné hodnoty věci. Práva odpovídající věcným břemenům jsou spojena buď s vlastnictvím určité nemovitosti, nebo patří určité osobě. Věcná břemena přecházejí s vlastnictvím věci na nabyvatele.

Mimo jejich definici je hlavní pozornost věnována přehledu jednotlivých druhů věcných břemen.

ad 49) Vznik věcných břemen

V jednotlivých případech vzniku věcných břemen je třeba uvažovat pouze o originálním vzniku a nikoli o jejich nabytí tam, kde věcné břemeno již existovalo, ale došlo pouze ke změně některého z jeho subjektů.

Způsoby vzniku věcných břemen jsou stanoveny uzavřeným výpočtem a tak jsou i s krátkou charakteristikou znázorněny.

ad 50) Obsah a zánik věcných břemen

Subjektivní povinnosti, jako součást obsahu věcných břemen, vyplývají z vymezení jejich pojmu, tj. jako zákonem uložené míry nutnosti něco konat, něco trpět nebo se něčeho zdržet.

Způsoby zániku věcných břemen jsou stejně jako jejich vznik stanoveny uzavřeným výpočtem, tak jak je uvedeno v tomto bodě.

ad 51) Zástavní právo - pojem, zásady, subjekty, předmět

Dalším institutem věcných práv k věci cizí je zástavní právo. V tomto bodě je mimo základní definice a přehledu zásad provedeno i grafické znázornění vztahů vznikajících mezi jednotlivými subjekty tohoto zajišťovacího vztahu.

Zástavní právo je důležitým věcněprávním institutem soukromého práva. Spolu s právem zadržovacím však plní na rozdíl od jiných věcných práv jiný účel.

Pokud zákon uvádí, že zástavní právo slouží k zajištění pohledávky, plní tuto funkci, tak jak je naznačeno v tomto bodě, dvojitým způsobem, a to především tím, že donucuje dlužníka splnit dluh, a dále rovněž tím, že zástavnímu věřiteli umožňuje pro případ nesplnění pohledávky podpůrný zdroj k jejímu uspokojení.

ad 52) Vznik, zánik zástavního práva

U zástavního práva lze obdobně jako u vlastnického práva rozlišovat titul, z něhož zástavní právo vzniká, a způsob vzniku.

ad 53) Podzástavní právo

Se zástavním právem úzce souvisí i právo podzástavní jako jeho samostatný druh. Právo podzástavní vzniká zastavením pohledávky zajištěné zástavním právem. Smyslem podzástavního práva je uspokojení podzástavního věřitele.

V tomto případě bylo také zvoleno grafické znázornění vztahů vznikajících mezi subjekty, které může napomoci orientaci a pochopení dané problematiky stejně jako v případě zástavního práva.

ad 54) Zadržovací právo

Posledním institutem věcných práv k věci cizí je zadržovací právo. Zadržovací právo představuje oprávnění držitele zadržet movitou věc dlužníka k zajištění své pohledávky. Tímto je vyjádřen účel zadržovacího práva jako zajišťovacího prostředku.

Zadržovací právo vzniká svémocným zadržením movité věci oprávněným. Zadržet nelze věc svémocně nebo listivě odňatou. K obsahu zadržovacího práva patří právo oprávněného subjektu zadržet věc až do uspokojení jeho pohledávky nebo do jiného zajištění pohledávky.

Z pojmu zadržovacího práva plyne, že toto právo neplní samo o sobě uhrazovací funkci. Má akcesorickou povahu, tedy jako každý zajišťovací prostředek zanikne, jakmile zanikne hlavní závazkový vztah.

ad 55) Smlouva o smlouvě budoucí

Zařazení smlouvy o smlouvě budoucí na tomto místě může působit poněkud nesystematicky. Ve snaze tuto problematiku zcela nevynechat, byl bod věnovaný této smlouvě zařazen před část věnovanou závazkovému právu, kdy se nezdálo vhodné zařadit ji do obecné části, tak jak činí občanský zákoník.

Uzavření smlouvy o smlouvě budoucí (pactum de contrahendo) vede k založení smluvní povinnosti mezi subjekty.

ad 56) Závazkové právo

Závazkové právo je důležitou a rozsáhlou systémovou částí občanského práva. "Zákonnou" definici závazkového právního vztahu obsahuje ustanovení § 488 občanského zákoníku. Pohledávkou se zde rozumí právo věřitele požadovat na dlužníkovi plnění vyplývající ze závazkového vztahu. Povinnost dlužníka něco plnit se označuje jako dluh nebo závazek.

ad 57) Vznik, prvky a klasifikace závazkových vztahů

Závazkový právní vztah předpokládá účast nejméně dvou subjektů, z nichž každý vystupuje v opačném postavení. Označení "dlužník - věřitel" má obecnou platnost a jeho použití se neomezuje jen na závazky s peněžitým plněním.

ad 58) – 59) Klasifikace závazkových vztahů dle subjektu (A) – (B)

ad 60) Klasifikace závazkových vztahů dle předmětu

Otázka klasifikace závazkových vztahů je v těchto bodech řešena formou přehledného uspořádání. Již na první pohled je zřejmé, že klasifikace závazkových vztahů je vzhledem k rozmanitosti kritérií poměrně složitá a může se jevit i jako nepřehledná. Pokus o přehledné, i když jistě poněkud zjednodušující grafické znázornění, využití praktických příkladů a odkazy na jednotlivá paragrafová znění zákona, mohou tuto složitost a počáteční nepřehlednost odstranit a ulehčit tak proniknutí do dané problematiky.

ad 61) Obsah závazkového vztahu, naturální závazky

Závazky jsou ovládnány některými zásadami, které určují charakter plnění a jeho realizaci. Jednou z nejdůležitějších je zásada reálného plnění ze závazků.

Obsahem závazkového právního vztahu jsou práva a povinnosti jeho účastníků (*viz. grafické znázornění obsahu závazku*). Předpokladem je existence platného závazku - na právním důvodu jeho vzniku nezáleží.

Předmět plnění spočívá v :

- a) něco dát (dare)
- b) něco konat (facere)
- c) něčeho se zdržet (omnitere)
- d) něco trpět (pati)

Obsahem závazkového právního vztahu není obvykle jen právo a tomu odpovídající povinnost, ale množství jednotlivých práv a povinností, které se mohou v průběhu trvání závazkového vztahu měnit a zanikat.

Pro ucelenost rozebírané otázky jsou v tomto bodě rovněž uvedeny a krátce definovány naturální závazky.

ad 62) Odpovědnost za vady u závazků

Důležitou stránkou závazkových vztahů je odpovědnost za vady. Úprava závazkových právních vztahů vyžaduje, aby povinnosti vyplývající ze závazku byly splněny řádně. Nesplnil-li zeizitel svou povinnost splnit závazek řádně a věc má v důsledku toho vady, vzniká mu vůči nabyvateli závazek z odpovědnosti za vady.

Pro ucelenost je třeba dále uvést předpoklady vzniku závazku z odpovědnosti za vady:

- a) existence platného závazkového právního vztahu
- b) přenechání věci jinému na základě úplatné smlouvy
- c) porušení povinnosti splnit závazek řádně
- d) výskyt vadného plnění
- e) souvislost mezi c) a d)

ad 63) Pojem zajištění závazků

Závazkové právní vztahy vyžadují konkrétně určené chování konkrétně určených subjektů zpravidla v konkrétně vymezeném časovém prostoru. Je smyslem právních norem přispět specifickými právními prostředky k úspěšné realizaci státem garantovaných zájmů subjektů. Prakticky celé občanské právo svou koncepcí směřuje k uspokojení věřitelů ze závazkových právních vztahů, a to stanovením prevenčních povinností počínaje a konče možnostmi nucené realizace práv a povinností ze závazků prostředky státního donucení.

Tento a následující body jsou věnovány pojmu, funkcím a druhům zajištění závazků. Grafické vyjádření může při troše nadsázky dobře vyjádřit nejen podstatu, ale i vztahy vznikající mezi subjekty, vystupujícími v zajišťovaném závazku. Jednotlivá grafická vyjádření jsou doplněna i písemnými definicemi a odkazy na ustanovení občanského zákoníku.

ad 64) – 66) Zajištění závazků - funkce, druhy (A) – (C)

Některé prostředky k zajištění závazků mohou sloužit jen k zajištění závazků s peněžitým plněním (např. dohoda o srážkách ze mzdy). Z nepeněžitých závazků se k zajištění nehodí ty, jejichž předmětem je nezastupitelné plnění. Některé závazky nelze zajistit vůbec, neboť zákon to vylučuje (např. nelze platně zajistit pohledávky z půjček poskytnutých vědomě do sázky nebo hry).

Právní prostředky k zajištění závazků souhrnně upravuje občanský zákoník.

Klasifikace prostředků k zajištění závazků provedená v těchto bodech je provedena grafickým znázorněním. Pro lepší přehlednost jsou uvedeny odkazy na znění zákona.

ad 67) Změny závazků

Je společensky žádoucí umožnit, aby v průběhu trvání závazkových právních vztahů jeden či více prvků jejich struktury mohly prodělat určité změny. Změny v závazku mohou nastat teprve tehdy, jestliže za trvání původního závazku nastane určitá právní skutečnost, se kterou zákon spojuje změnu některých jeho prvků, nikoli však zánik celého závazku. Právním důvodem změny závazku je původní právní skutečnost spolu se skutečností novou, působící změnu závazku.

Tento bod je zaměřen na klasifikaci změn závazků dle dvou kritérií s výčtem těchto jednotlivých změn spolu s odkazy na znění zákona.

ad 68) Změny v subjektech závazků

Tento bod je opětovně věnován pokusu o grafické vyjádření jednotlivých změn v subjektech závazků. Pro lepší přehlednost jsou uvedeny odkazy na znění zákona a částečně i praktické příklady.

ad 69) Změny v obsahu a předmětu závazků

V souvislosti se změnou závazků je nutno se zmínit i o tzv. fixních smlouvách. Prodlení dlužníka zde má specifické účinky proti obecné úpravě. Tedy jestliže ve smlouvě byla stanovena přesná doba plnění a ze smlouvy nebo povahy věci vyplývá, že na opožděném plnění nemůže mít věřitel zájem, má prodlení dlužníka za následek zrušení smlouvy od počátku, aniž by mu bylo třeba poskytnout dodatečnou lhůtu a aniž by musel věřitel právo na odstoupení uplatnit. Závazek tak zaniká ze zákona v době, kdy byl porušen.

ad 70) Zánik závazků - pojem a druhy

Závazkový vztah zaniká v případě, nastane-li právní skutečnosti odlišná od skutečnosti, zakládající jeho vznik, se kterou předpisy občanského práva zánik závazkového vztahu spojují. Je třeba zdůraznit, že zánik jednotlivých práv či povinností ze závazkového vztahu nezakládá vždy zároveň zánik celého závazkového vztahu.

V grafické části je provedeno třídění zániku závazků dle dvou základních kritérií. Součástí třídění dle právní skutečnosti je i výčet důvodů zániku závazků spolu s odkazy na znění zákona.

ad 71) Závazky z právních úkonů (ze smluv)

Nejčastějšími zavazovacími důvody jsou právní úkony. Je třeba rozlišovat různé postavení právních úkonů jednostranných a dvoustranných. Z jednostranných právních úkonů vznikají závazky velmi zřídka, což je důsledek promítnutí zásady rovného postavení subjektů. Pro jednostranné právní úkony platí zásada uzavřeného počtu typů.

Z dvoustranných právních úkonů (ze smluv) vznikají závazkové právní vztahy jako za všeobecně zavazovacího důvodu, tedy i tehdy, kdy jde o smlouvy nepojmenované. Zahrnují se mezi ně všechny smlouvy, se kterými právní řád spojuje vznik, změnu nebo zánik závazkových právních vztahů. Z hlediska účinků je nutno zdůraznit působnost jednotlivých druhů smluv.

Pro klasifikaci závazků ze smluv je zvoleno jako základní kritérium - počet stran zúčastněných na právním úkonu. Jedná se tedy o výčet závazků uvedených v občanském zákoníku. Mohlo by se tedy zdát, že pouhý výčet jednotlivých smluv nebo závazků z jednostranných právních úkonů je více či méně nadbytečný. Tento výčet je zde však uveden z důvodů orientace v jednotlivých druzích závazků z právních úkonů a jejich zakotvení v občanském zákoníku.

ad 72) Závazky k náhradě škody

Vedle závazků vznikajících na základě právních úkonů jsou nejčastějšími případy závazků závazky za způsobení škody. Zákon v této souvislosti hovoří o odpovědnosti za škodu. Odpovědnost je zpravidla vymezována jako sekundární právní povinnost, která vznikla subjektu, jenž porušil primární právní povinnost vyplývající pro něj ze zákona nebo jiné právní skutečnosti.

V souvislosti s touto problematikou je možno dále připomenout, že v případě obecné odpovědnosti za škodu není činěn rozdíl mezi osobami fyzickými a osobami právními. Toto je výrazem reálně pojímané rovnoprávnosti subjektů občanskoprávních vztahů.

Dále je třeba upozornit, že obecná odpovědnost za škodu je stavěna na základě presumovaného zavinění. Právní úprava tu předpokládá, že ten, kdo škodu způsobil, ji zavinil a je na něm, aby prokázal, že škodu nezavinil. Princip presumovaného zavinění usnadňuje dosažení náhrady škody poškozeným.

V grafické části je věnována pozornost především předpokladům vzniku odpovědnosti za škodu.

ad 73) Škoda a jednotlivé případy odpovědnosti

Pojem „obsah“ náhrady škody je nutno chápat v tom smyslu, jakou škodu je škůdce povinen poškozenému nahradit. „Rozsah“ náhrady škody pak znamená, jakou výši náhrady je povinen škůdce poškozenému poskytnout. „Způsob“ náhrady škody znamená, jakým způsobem se náhrada škody realizuje.

Na základní klasifikaci škody uvedenou v tomto bodě navazuje výčet jednotlivých případů odpovědnosti za škodu s odkazy na jejich zakotvení v občanském zákoníku.

ad 74) Závazky z bezdůvodného obohacení

Problematika závazkového práva je uzavřena závazky z bezdůvodného obohacení. Ustanovení občanského zákoníku upravující bezdůvodné obohacení vyjadřuje jednu ze zásad občanského práva, že totiž se nikdo nemá obohacovat na úkor jiného.

K obecným předpokladům vzniku závazků z bezdůvodného obohacení patří především skutečnost, že došlo k získání určitého majetkového prospěchu na straně neoprávněného nabyvatele. Obohacení jednoho subjektu musí být současně újmou subjektu druhého. Je tedy třeba, aby mezi obohacením a vzniklou újmou existovala určitá souvislost, vztah.

Z praktických důvodů je v tomto bodě opětovně zařazen přehled jednotlivých druhů bezdůvodného obohacení, které jsou zakotveny v občanském zákoníku.

ad 75) Dědické právo

Souhrn právních norem, upravujících přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na jiné subjekty na základě dědické posloupnosti, respektive právní vztahy, jež přitom vznikají, nazýváme dědickým právem v objektivním smyslu.

Dědickým právem v subjektivním smyslu pak rozumíme oprávnění určitého subjektu stát se dědicem po zemřelé fyzické osobě. Jde o právo majetkové, absolutní povahy, které působí proti všem.

Dědění spočívá v občanském právu na principu přechodu majetkových práv a povinností zůstavitele na jeho právní nástupce přímo ze zákona již okamžikem smrti zůstavitele.

Závěr grafické části je ještě věnován základní problematice dědického práva. Úvodní bod je zaměřen na základní charakteristiku dědického práva. Jedná se zde především o subjekty, základní rysy a předpoklady dědění.

ad 76) Dědění ze zákona

Základem dědění ze zákona jsou dědické skupiny zakotvené v občanském zákoníku, a proto je jim také věnována největší pozornost. V grafickém vyjádření jsou u jednotlivých skupin vždy uvedeni dědicové, kteří do ní patří a způsobem srovnávacím rozebrána problematika rovnosti dědických podílů, reprezentačního práva, přírůstku podílů apod.

ad 77) Dědění ze závěti

Největší část tohoto bodu je věnována závěti, která je základním předpokladem dědění ze závěti. Jedná se zejména o náležitosti závěti a možnosti jejího zrušení, tak jak je upravuje občanský zákoník.

OBSAH

Slovo úvodem	str. 1
Úvodní slovo autora	str. 2 – 3
I. Grafická část	str. 4 – 83
Přehled jednotlivých bodů - grafů	str. 5 – 6
I.A. Obecná část (bod – graf č. 1 – 31)	str. 7 – 37
I.B. Věcná práva (bod – graf č. 32 – 55)	str. 38 – 61
I.C. Závazková práva (bod – graf č. 56 – 74)	str. 62 – 80
I.D. Dědické právo (bod – graf č. 75 – 77)	str. 81 – 83
II. Komentář ke grafické části	str. 84 – 98
Obsah	str. 99

Publikaci je možno zakoupit v prodejně literatury a skript na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, ulice Veverčí.